

TOELICHTING

bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermde stadsgezicht **Statenkwartier**
gemeente Den Haag (Zuid-Holland)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

TOELICHTING

bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermde stadsgezicht **Statenkwartier**
gemeente Den Haag (Zuid-Holland)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

foto Frankenslag

N.B.
Opgesteld als besluit,
doch voorstel tot aanwijzing
pas in procedure sinds:

19 OKT. 1994

Den Haag, Statenkwartier

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet Ruimtelijke Ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland reeds 300 aangewezen stads- en dorpsgezichten. Het betreft met name historische kernen van steden en dorpen, met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is de stedebouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het onderhavige besluit vloeit voort uit die inventarisatie.

Inleiding

De wijk Statenkwartier is gelegen in het noordwestelijk deel van Den Haag tegen Scheveningen. Het deel ten westen van de Van Boetzelaerlaan wordt ook het Geuzenkwartier genoemd.

De grenzen van het beschermd stadsgezicht zijn: Scheveningseweg, Eisenhowerlaan, Johan de Wittlaan, Stadhouderslaan, Cornelis de Wittlaan, Van Boetzelaerlaan, Houtrustbrug, Houtrustweg, Westduinweg, Statenlaan, Doornstraat, en Helmstraat.

Deze grens valt in grote lijnen binnen de begrenzing van het bestemmingsplan Statenkwartier. Slechts het gedeelte van het plangebied dat op de breuklijn ligt met de wijk Duinoord en waar door wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog een geheel andere structuur en bebouwingstypologie is ontstaan, valt buiten het te beschermen stadsgezicht.

Ontwikkelingsgeschiedenis

De uitbreiding van het Haagse stedelijke gebied richting Scheveningen kreeg in de jaren 1900-1915 zijn afronding met de aanleg van het Statenkwartier. Deze wijk was een vervolg op het vanaf 1893 tot stand gekomen Duinoord. Het stoomtramtracé (thans lijn 11) naar Scheveningen en de vanuit Duinoord om het landgoed Zorgvliet aangelegde Stadhouderslaan, zijn bepalend geweest voor de opzet van de wijk. Het aan het einde van de 19de eeuw gegraven Verversingskanaal (thans Afvoerkanaal geheten) vormde de harde westelijke grens van het te bebouwen duingebied.

Ir. I.A. Lindo, de directeur van de Dienst Gemeentewerken, ontwierp een waaivormig stratenplan waarin een aantal zuidoost-noordwest radialen - de Willem de Zwijgerlaan, de Statenlaan, de Prins Mauritslaan en de Johan van Oldenbarneveltlaan - de verbinding tussen de Stadhouderslaan en de langs het tramtracé aangelegde Van Boetzelaerlaan tot stand brachten. De Frederik Hendriklaan en de Frankenslag waren de belangrijkste dwarsassen door dit raamwerk. Het radiale stratenpatroon bracht een groot aantal pleinvormige kruisingen met zich mee zoals de kruising Frederik Hendriklaan/ Johan van Oldenbarneveltlaan/ Frankenslag.

In Lindo's plan kwamen drie pleinen voor: het Prins Mauritsplein, het Statenplein en het grootste van de drie: het Frederik Hendrikplein.

De noordoostelijke en zuidoostelijke randen van de nieuwe wijk kregen een open bebouwing met villa's en kort geschakelde herenhuizen. De meeste villa's aan de Scheveningseweg waren vlak voor de totstandkoming van de wijk

gebouwd en vormden een lintbebouwing met eenzelfde functie als het er tegenover gelegen Van Stolkpark, namelijk buiten wonen tussen de opkomende badplaats Scheveningen en de (oude) stad. Langs de Stadhouderslaan (later Eisenhowerlaan), gelegen tegenover het nog ongerepte Zorgvliet, werd deze bebouwing voortgezet. De overige straten van de nieuwe wijk kregen een gesloten bebouwing van over het algemeen grote herenhuizen, bestaande uit twee bouwlagen met een kapverdieping of drie lagen met een plat dak. Het deel ten oosten van de Statenlaan kreeg meer groen in de vorm van voortuinen dan het deel ten westen van deze hoofdas.

Een forse laanbeplanting in een brede middenstrook kregen de Stadhouderslaan en Van Boetzelaerlaan en de brede straten daartussen. "Kijkgroen" in de vorm van plantsoenen werd aangelegd op de eerder genoemde drie pleinen. Langs de Haagse Beek, die de grens vormde met Duinoord, kwam een groenstrook die men wel kon betreden.

Wat de functies betreft is het wonen verreweg de belangrijkste in het Statenkwartier. Daarbij valt een hiërarchie waar te nemen: de grootste huizen vindt men aan de randen, de brede hoofdassen en aan de pleinen. Middenstandswoningen komen in de zijstraten voor waarbij er een vereenvoudiging in type en architectuur optreedt naar mate men meer in het westelijke deel komt. In het Geuzenkwartier zijn veel beneden- en bovenwoningen en vroege voorbeelden van portiekwoningen.

In de omgeving van het Van St. Aldegondeplein bestaat de bebouwing uit kleine huizen van één bouwlaag met een kap.

In aansluiting op de Valeriusstraat in Duinoord ontwikkelden de Aert van der Goesstraat en de Frederik Hendriklaan zich tot de winkelstraten van het

Statenkwartier met haaks op deze as de Willem de Zwijgerlaan als secundair winkelgebied.

Andere functies komen in het Statenkwartier van voor de Tweede Wereldoorlog weinig voor. Schoolgebouwen zijn op ondergeschikte plaatsen in woonstraten gesitueerd met uitzondering van het prominent aan de Stadhouderslaan gelegen Johan de Witt College (1902). Een ander opvallend feit is het gering aantal kerkgebouwen; deze zijn tegen de rand van de wijk gebouwd.

De aanleg van een tankgracht in de Tweede Wereldoorlog, onderdeel van de "Vesting Scheveningen", betekende een definitieve breuk tussen de wijken Duinoord/ Zorgvliet en het Statenkwartier. Een groot deel van de villa's van Zorgvliet en de huizen in de omgeving van het Stadhoudersplantsoen viel aan de Duitse plannen ten offer. Bij de wederopbouw zijn het woonkarakter en de stedenbouwkundige structuur van deze aan het Statenkwartier grenzende gebieden niet hersteld; (dit gebied ligt niet binnen het te beschermen gebied). Van het Basisplan Stadhoudersplein-Scheveningsche Boschjes van W.M. Dudok uit 1947 is alleen het eerste deel tussen de Houtrustbrug en de Stadhouderslaan uitgevoerd. Het "Cultuur Centrum" dat Dudok voor Zorgvliet had bedacht, heeft het niet gehaald.

Van de kaalslag werd profijt getrokken voor het verbeteren van de verkeersafwikkeling, met name in de verbinding oost-west, en de bouw van kantoren. Strokenbouw met flats verrees aan de Duinoordse zijde en in de as van de Prins Mauritslaan bouwden J.J.P. en H.E. Oud het Nederlands Congresgebouw (1956-1969). Thans vormen de President Kennedylaan met de evenwijdig daaraan gebouwde kantoren en de Johan de Wittlaan met het Congresgebouw-

gebied een ruimtelijke en visuele barrière.

Deze ontwikkeling is van grote invloed geweest op de rand van het Statenkwartier, met name op de Eisenhowerlaan, de Van Oldenbarneveltlaan en de Scheveningseweg. Veel villa's maakten plaats voor kantoorgebouwen of werden verbouwd tot kantoor. De bouw van verzorgingstehuizen leverde ook een bijdrage in het schaalvergrotingsproces, waarbij veel tuinen tot parkeerplaatsen werden getransformeerd. De bomen in de middenstroken van de Van Oldenbarneveltlaan, de Eisenhowerlaan en de Prins Mauritslaan kwamen onder sterke druk te staan door de aanleg van een tramlijn en het toenemende parkeren. De structuur van de wijk zelf is nagenoeg ongewijzigd.

Huidig ruimtelijk karakter en bebouwingsbeeld

De waarde van de architectuur in het Statenkwartier is in zijn algemeenheid niet zo zeer gelegen in het individuele object, maar veel meer in het fraaie en grotendeels gaaf bewaard gebleven ensemble. De wijk heeft een structuur die mede door zijn omvang en het stratenbeloop met pleinvormige kruisingen en lange fraaie zichtlijnen een unieke identiteit bezit.

Concentraties van beeldbepalende panden in bijzondere ensembles zijn te vinden aan de drie eerder genoemde pleinen en aan de hoofdassen. Deze assen (o.a. Statenlaan, Van Boetzelaerlaan, Prins Mauritslaan) met hun brede profiel en middenstrook voorzien van statige boombeplanting, bepalen in sterke mate het beeld van de wijk. Het ruime, groene karakter wordt nog eens versterkt door de groene pleinen, de rijke laanbeplanting in veel andere straten, de voortuinen, het groen langs en water van het Afvoerkanaal, en de oude duingebieden. Kenmerkend voor de structuur is de open ruimte op de hoeken van de bouwblokken, waardoor hoofdassen en zijstraten worden geaccentueerd. De architectuur van het Statenkwartier wordt wel gerekend tot de Art Nouveau. Deze stijl is echter hoofdzakelijk waarneembaar in de uitvoering van gebrandschilderd glas, tegeltableaux alsmede de vormgeving van venster- en deurpartijen met met smeedijzeren raam- en balkonhekjes. Beter kan worden gesproken van overgangsarctitectuur waarbij (aannemer-)architecten zich ook hebben bediend van de vormtaal van de late neo-rennaissance en de chaletarchitectuur. Daarnaast komen Berlagiaanse trekken voor en kenmerken van de "Um 1800- beweging".

Het architectuurbeeld wordt bepaald door de toepassing van fel gekleurde

baksteen of verblendsteen naast de traditionele baksteen, hier en daar afgewisseld door natuursteen. Veel straten vertonen een golvend gevelbeeld door uitspringende woontraveeën en erkers of balkons. Dit beeld wordt nog verlevendigd door sierbanden van geglazuurde steen. Opvallend is de afwisseling in dakvormen. In het algemeen kan worden gesproken van een bijzonder aantrekkelijk bebouwingsbeeld met veel aandacht voor de detaillering van onder meer deuren, ramen, daklijsten en hekwerken.

Onder de bebouwing van een andere typologie zijn met name de middenstandswoningen van J. Duiker en B. Bijvoet aan de Johan van Oldenbarneveltlaan/ Doornstraat en het appartementencomplex Beaulieu aan de Frankenslag/ Scheveningseweg in architectonisch opzicht interessant.

Een aparte vermelding zijn waard: de villa Henny van H.P. Berlage aan de Scheveningseweg, herenhuizen in overgangsstijl van N. Molenaar aan de Statenlaan en het Statenplein en een villa in de stijl van de Um 1800-beweging aan de Eisenhowerlaan van Joh. Mutters jr.

Het beeld aan de Scheveningseweg en voor een deel aan de Eisenhowerlaan en aan de Johan van Oldenbarneveltlaan is de laatste tien jaar ingrijpend gewijzigd. De rijke villabouw heeft in veel gevallen plaats moeten maken voor in schaal, vormgeving en materiaal afwijkende bouw van kantoren, gebouwen met een welzijnsfunctie en appartementen.

Het Geuzenkwartier, waarvan de bouw is gestart in 1909, heeft een eenvoudiger en voor een deel kleinschaliger bebouwingsbeeld dan het Statenkwartier maar de overgangsstijl is ook hier duidelijk aanwezig.

Aan de Willem de Zwijgerlaan is een symmetrisch opgezette reeks herenhui-

zen, beïnvloed door de Engelse architectuur (nrs. 111-157).

Interessante vroege voorbeelden van portiekwoningen vindt men onder meer in de Sonoystraat. Hier zijn de portieken tot de derde laag open gehouden met romaans aandoende openingen.

Kleine huizen van één laag met een kap zijn te vinden in een aantal smalle straten ten noorden van de Willem de Zwijgerlaan (o.a. de Jan van Houtstraat); de stijl is hier traditioneel en eerder kenmerkend voor een 19de-eeuws dorp. Aan de Kranenburgweg is een overgang waarneembaar van het huis in overgangsstijl naar gestapelde bebouwing in een sobere Nieuwe Haagse School trant.

Nadere typering van de te beschermen waarden

Het karakter van het Statenkwartier ligt in zijn algemeenheid niet in het individuele object maar veeleer in de stedenbouwkundige opzet van de wijk met fraaie lanen en pleinen, en gaaf bewaard gebleven ensembles. De oorspronkelijke schaal en het groen zijn van wezenlijk belang voor het karakter van de (woon-)wijk. De ruime profielen van straten en pleinen die dit gebied doorkruisen zijn zeer markant.

Ondanks latere wijzigingen aan de randen en verspreid over de wijk in structuur en bebouwing is het homogene beeld van het planmatig tot stand gekomen Statenkwartier grotendeels bewaard gebleven.

Typerend zijn:

- het hoogwaardige stadsbeeld met zijn bijzondere panden in vroeg 20de-eeuwse overgangsarchitectuur die een vrijwel gaaf ensemble vormen;
- de oorspronkelijke planmatige aanleg van de woonwijk die op een hoog peil is gebleven ondanks de wijzigingen aan de rand van de wijk;
- het stratenpatroon met de lange zichtassen en de pleinvormige kruisingen, gecombineerd met de levendige en rijk gedetailleerde homogene architectuur geven deze wijk een buitengewone identiteit;
- de ruimtelijke kwaliteit van Frederik Hendrikplein, Statenplein en Prins Mauritsplein;
- de laanbeplanting in de middenstrook van de Van Boetzelaerlaan, Stadhouderslaan, Statenlaan, Johan van Oldenbarneveltlaan, Prins Mauritslaan en (voor een deel nog) Eisenhowerlaan en Willem de Zwijgerlaan is een belangrijk

structuur ondersteunend element;

- de historische en landschappelijke waarde van de Scheveningseweg en hierdoor de relatie met het Van Stolkpark, en de open ruimte van het Afvoerkanaal.

Waardering

Het Statenkwartier is een gaaf voorbeeld van een vroeg 20e-eeuwse stadsuitbreiding met een goed bewaarde planmatige structuur en architectonisch samenhangende bebouwing, die voornamelijk gekenmerkt wordt als overgangsarchitectuur onder een sterke Art Nouveau invloed. De wijk is als zodanig van belang wegens stedenbouwkundige en architectuurhistorische waarden. Zie tevens de bijgevoegde waarderingskaart (S 9271).

Begrenzing

De begrenzing van het beschermde stadsgezicht Statenkwartier is weergegeven op kaart, nummer RDMZ/MSP/43/4.

Rechtsgevolg

Op grond van artikel 36 eerste lid van de Monumentenwet 1988 stelt de gemeenteraad ter bescherming van het beschermd stadsgezicht een bestemmingsplan vast als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening. In het onderhavige geval worden de in de toelichting beschreven cultuurhistorische waarden met het op 20-4-1993 door Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland goedgekeurde bestemmingsplan "Statenkwartier" voldoende beschermd.

Bron

Monumenten Inventarisatieproject Den Haag 1850-1940,
dienst REO, afdeling monumentenzorg, februari 1992.
research en teksten: ir. J.A. van der Hoeve, ir. P.C. Lankamp,
drs. H.P.R. Rosenberg, drs. E.C. Vaillant en drs. D. Valentijn.

Colofon

Uitgave van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 1994.

Historisch-geografisch en stedenbouwkundig onderzoek:
Gemeente Den Haag, drs. D. Valentijn en ir. P.C. Lankamp.

Begrenzingskaart 1:5000
Kaart van de gemeente Den Haag aangepast door Studio Ineke van der Burg,
Bilthoven.

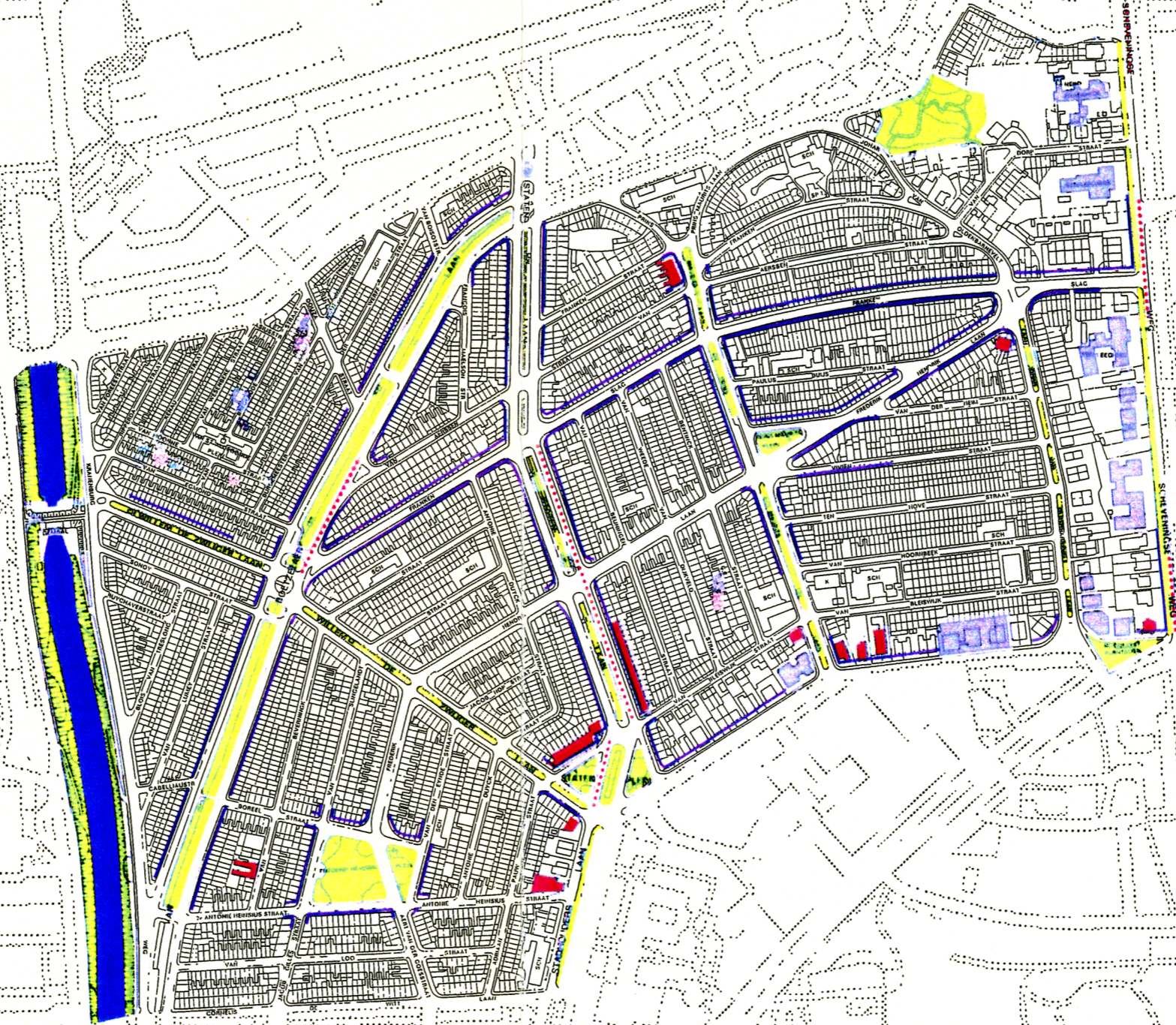
Foto omslag:
Gemeente Den Haag.

Onderschrift toelichtende kaart:
1. Waarderingskaart (S 9271).

Productie:
RDMZ, Zeist.

Waardingskaart

- gebouwen/ gebieden van na 1940 die afwijken van het oorspronkelijk stedelijk weefsel
- belangrijke bebouwing door hoge ensemblewaarde
- rijks- of gemeentelijke monument
- bijzonder stedenbouwkundig of landschappelijke gegevens
- belangrijke groenstructuur
- belangrijke duinstructuur
- belangrijke waterstructuur

Statenkwartier (S 9271)

